

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ІНТЕГРОВАНОГО ТОВАРНОГО РИНКУ

О.В. Нікішина, д.е.н., с.н.с.

*Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України, м. Одеса*

Додана вартість (далі – ДВ), як внутрішній ресурс і джерело розвитку, характеризує ефективність функціонування економічних систем на мікро-, мезо- та макрорівнях. ДВ є цінним аналітичним показником для оцінки ефективності функціонування як окремих суб'єктів господарювання, їх об'єднань, так і секторів (сировинного, виробничого, інфраструктурного) інтегрованого товарного ринку (далі – ІТР) та ринку в цілому. Слід зазначити, що показник доданої вартості, який максимально враховує економічні інтереси учасників процесу відтворення – суб'єктів, держави, працівників, споживачів товарів – в аналізі економічної діяльності підприємствами не використовується. Основним показником для оцінки ефективності виробництва на макрорівні є прибуток.

Багатофункціональність показника ДВ обумовлює доцільність його використання в ході побудови відтворювального методичного підходу до оцінки ефективності систем на мікро-, мезо та макрорівнях. Відправним пунктом такого підходу є дослідження колообігу доданої вартості в двоседності двох процесів. Процес формування ДВ у системі тісно пов'язаний з перерозподілом (міграцією) її частини (як правило, прибутку) між секторами ІТР. Процес використання ДВ передбачає її фіскальний перерозподіл, споживання власниками підприємств і реінвестування в наступний процес відтворення. На думку автора, доцільно оцінювати ефективність двох процесів – формування та використання ДВ у системах різних рівнів, здійснюючи міжсекторні й міжринкові порівняння. Систему оціночних показників, запропонованих автором, наведено в таблиці.

Таблиця – Система показників для оцінки ефективності формування та використання доданої вартості суб'єктів інтегрованого товарного ринку*

Етапи аналізу	Показники	Характеристика	Формула розрахунку
1. Оцінка ефективності формування доданої вартості в системі			
<i>1. Аналіз динаміки ДВ, її частки у випуску продукції</i>	Додана вартість суб'єкту, сектору, ринку ($ДВ_c$)	Відображає реальний внесок суб'єктів певного сектору в створення доданої вартості в на інтегрованому товарному ринку	$ДВ_c = A_c + ЗП_c + П_c + В_c$, де A_c – амортизація необоротних активів сектору; $ЗП_c$ – заробітна плата працівників сектору; $П_c$ – секторний прибуток; $В_c$ – специфічні витрати сектору.
	Частка ДВ у випуску продукції ($Ч_{дв}$)	Питома вага ДВ (секторної та ринкової) у випуску продукції (певного сектору або ринку)	$Ч_{двс} = ДВ_c / В_c$; $Ч_{двр} = ДВ_p / В_p$, де $В_c, В_p$ – випуск продукції (у вартісному виразі) сектору, ринку
<i>2. Оцінка ресурсної структури ДВ, динаміки її змін</i>	Рентабельність доданої вартості ($Р_{дв}$)	Частка прибутку у доданій вартості, створюваній певним сектором ІТР	$Р_{дв} = П_c / ДВ_c$, де $П_c$ – секторний прибуток
	Капіталомісткість доданої вартості ($К_{дв}$)	Питома вага витрат на відновлення необоротних активів певного сектору ІТР	$К_{дв} = A_c / ДВ_c$, де A_c – амортизація необоротних активів певного сектору ІТР
	Трудомісткість доданої вартості ($Т_{дв}$)	Частка особистих доходів працівників; величина витрат на оплату праці для створення 1 грн. $ДВ_c$	$Т_{дв} = ЗП_c / ДВ_c$, де $ЗП_c$ – заробітна плата працівників певного сектору ІТР
	Частка специфічних витрат ($Ч_{св}$)	Питома вага специфічних витрат у секторній ДВ	$Ч_{св} = В_c / ДВ_c$, де $В_c$ – секторні специфічні витрати.

Продовження табл.

3. Оцінка міграції ДВ між секторами ІТР	Коефіцієнти співвідношення $R_{ДВ}$ різних секторів ($K1, K2, K3$)**	Глибина різниць рентабельності доданої вартості у секторному вимірі; напрям міграції прибутку в ІТР	$K1 = R_{ДВ1} / R_{ДВ2}; K2 = R_{ДВ1} / R_{ДВ3}; K3 = R_{ДВ2} / R_{ДВ3}$, де $R_{ДВ1(2,3)}$ – рентабельність ДВ секторів 1, 2, 3 відповідно
	Частка непродуктивної компоненти ($Ч_{НП}$)**	Питома вага непродуктивної компоненти ДВ у новоствореній вартості сектору	$Ч_{НП} = ДВ_{НП} / ДВс$, де $ДВ_{НП}$ – вартість непродуктивної складової певного сектору ІТР
4. Аналіз рівня використання потенціалу	Рівень використання потенціалу суб'єкту, сектору, ринку (Π)**	Питома вага доданої вартості, фактично створеної в звітному періоді, до потенційно можливої ДВ	$\Pi = ДВ / ДВ_{\Pi}$, де $ДВ_{\Pi}$ – потенційно можлива величина доданої вартості у системі
2. Оцінка ефективності використання доданої вартості в системі			
1. Аналіз фіскального використання доданої вартості	Податкомісткість доданої вартості ($\Pi_{ДВ}$)**	Величина податкових надходжень, що припадає на 1 грн. ДВ у секторному та ринковому розрізі	$\Pi_{ДВс} = \Pi_{С} / ДВс$; $\Pi_{ДВр} = \Pi_{р} / ДВр$, де $\Pi_{С}, \Pi_{р}$ – податкові надходження сектору, ринку
	Коефіцієнт еластичності податків за ДВ (E_{Π})**	Відсоткова зміна обсягів податкових надходжень від суб'єктів сектору (ринку) при зміні ДВ на 1 %	$E_{\Pi_{С}} = \% \Delta \Pi_{С} / \% \Delta ДВс$; $E_{\Pi_{р}} = \% \Delta \Pi_{р} / \% \Delta ДВр$
2. Ефективність відтворювального використання ДВ	Коефіцієнт реінвестування доданої вартості ($K_{РДВ}$)	Питома вага реінвестованої ДВ, у загальній величині вартості, створеної в певних секторах (або ІТР) за звітний період	$K_{РДВс} = (3\Pi_{С} + Ч_{Ас} + Ч_{\Pi_{С}} + Ч_{Вс}) / ДВс$, де $Ч_{Ас}$ – частина амортизаційних відрахувань, використаних на придбання необоротних активів; $Ч_{\Pi_{С}}$ – частина капіталізованого прибутку; $Ч_{Вс}$ – частина реінвестованих витрат(ренти)

* Розроблено автором із використанням джерел [1– 2];

** Авторська розробка

Для оцінки ефективності формування ДВ у системі передбачено 4 групи показників (див. табл.), найважливішими серед яких є частка ДВ у випуску продукції та коефіцієнт використання відтворювального потенціалу (суб'єкту, сектору, ринку). Перший показник використовується для вимірювання та моніторингу вертикальної інтеграції на рівні підприємств. Його значення варіює від 0 до 1, де 1 представляє максимально можливий рівень вертикальної інтегрованості на мікрорівні. Другий показник відображає ефективність використання потенціалу та вказує на резерви збільшення новоствореної вартості.

Оцінку ефективності використання ДВ у системі характеризують 2 групи показників: (див. табл.). Автором розроблено показник податкомісткості ДВ, який визначає величину податків на 1 грн. ДВ та податковий внесок кожного сектору ІТР. Головним показником для оцінки ефективності відтворювального використання ДВ у системах різних рівнів є коефіцієнт реінвестування, який характеризує питому вагу новоствореної вартості, спрямованої на ресурсне забезпечення наступного процесу відтворення, у загальній ДВ.

Література:

1. Нікішина О. В. Механізми регулювання інтегрованого зернового ринку: [монографія] / О. В. Нікішина. – Одеса: ППРЕД НАН України, 2014. – 450 с.
2. Лисюк В. М. Ефективність товарного ринку – відтворювальний підхід до визначення та вимірювання / В. М. Лисюк // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2014. – Вип. 57. – С. 195–203.